

УСВАЈАЊЕ СРПСКОГ КАО МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА

Милица М. Радуловић¹

Сажетак: У овом раду представљен је процес усвајања српског језика као матерњег од рођења до предшколског узраста. У раду се полази од става да су фазе у развоју говора исте за све језике света и сву децу света и да постоје две фазе у развоју говора: пре(д)лингвална и лингвална. У пре(д)лингвалној фази доминирају вокали због чега је ова фаза названа **фаза вокализације**, док се прелаз са пре(д)лингвалне на лингвалну фазу означава се појавом прве речи и то је тзв. **холо фаза**. У лингвалној фази први искази представљају вокалну манифестацију детета изречену у форми смислене речи која се употребљава у сврху комуникације или приликом изражавања дететових реакција у току доживљавања стварности. У раду је приказан развојни ред у усвајању појединих категорија речи, као и појаве које прате проговарање (омисија, метатеза, усвајање кластера). Говори се и о начину усвајања падежног и глаголског система. Такође се помињу **неологизми**, лексички и морфофонемски, које дете ствара спонтано. Проучавање неологизама показује нешто врло значајно, а то је начин на који дете учи граматику матерњег језика. У раду су издвојене и најважније функције језика: *сигнификативна (означавајућа), комуникативна (објективна) и егоцентрична (приватна)*.

Кључне речи: функције језика, дете, лингвална фаза, пре-лингвална фаза, усвајање језика, језик, граматика.

УВОД

У раду се наводе основне карактеристике раног језичког развоја (фонолошког, лексичког и граматичког) које се јављају од рођења до предшколског узраста. Овај рад се ослања на значајније радове из области развојне психолингвистике који се тичу усвајања српског језика. Усвајање

---

¹milica.rad79@gmail.com, Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Пирот

говора је процес језичког развоја детета који се спонтано одвија под утицајем говорног окружења (Костић и Владисављевић, 1995:153). Усвајају се супрасегментна структура говора, гласовни систем, значење речи, експресивни говор и граматичка и синтаксичка обележја матерњег језика. У процесу усвајања спољашњи утисци претварају се у унутрашње менталне процесе који се једним делом организују као знање, а другим као језик.

Значајнији радови, који се тичу усвајања српског као матерњег језика, биће овде представљени, са посебним освртом на резултате до којих се дошло у истраживањима приказаним у тим радовима.

Васић, В. (1981) *О усвајању прилога на раном узрасту*. Резултати истраживања показују да су сви испитаници на узрасту до треће године овладали правилима детерминисања глагола прилогом и правилима дистрибуције прилога у исказу. До треће године није заступљена већина прилога са обележјем негације и неодређености.

Костић, Ђ. и Владисављевић, С. (1995) *Говор и језик детета у развоју*. Ради се о детаљној студији говорног развоја једног детета на узрасту од 12. до 24. месеца. Студија је обухватила развој гласа од вокализације до фонолошког система, усвајање супрасегменталне структуре, појаву именица и развој падежног система, појаву глагола и непроменљивих врста речи, анализу субговора и друге важније појаве. Ова студија је врло значајна јер разматра сва обележја усвајања језика у кључном периоду језичког развоја детета.

Јоцић, М. (2002). *Усвајање и развој падежног система српског језика*. У раду се испитује усвајање падежног система српског језика. Корпус за анализу чине дневници говорног развоја три детета. Резултати показују да номинативни облик, као општи падежни облик, доминира пре појаве осталих падежа у фази једночланих исказа.

Чабаркапа, Н. и др. (2003) *Однос развијености артикулације и нивоа лексикона код деце*. Циљ рада био је да се испита однос развијености артикулације и лексикона код деце са нормалним током развоја језичких способности и деце са патолошким обликом језичког развоја. Резултати истраживања у обе групе показују да постоји повезаност артикулационих и лексичких способности. Код деце нормалног говорног развоја, уочава се утицај развијености артикулације на активни речник, док ниво развијености артикулације нема битног утицаја на пасивни речник. Код деце са патолошким говором неразвијеност артикулације инхибира развој активног речника, а уочава се и значајна повезаност артикулације и пасивног речника.

Кашић, З. и Борота, В. (2003) *Неграматичност и аграматизам у активном синтаксичком развоју*. Циљ рада је да се установе, дефинишу, рангирају и класификују типови неграматичности и аграматизма у нормалном и патолошком језичком развоју.

На основу анализе поменутих радова примећено је да се у проучавању граматичког развоја углавном користе експерименти, различите врсте тестова, лонгитудинална истраживања, а у последње време све је већа примена корпуса дечијег говора. Дечији вокабулар проучава се пре свега техникама асоцијације речи, методама анализе писаног материјала и упитницима.

Анализа писаног материјала у овом раду обухватила је: развој разумевања емоционално-интелектуалног значења језичких елемената и језика у целини, развој гласа од недиференциране вокализације до фонетско-фонолошког система, развој речника, развој морфофонемских значења граматике и синтаксе (појава именица и развој падежног система, појава и употреба глагола и непроменљивих врста речи), појаву лексичких и морфофонемских неологизама, појаву и развој реченице, три основне функције говора, аутокореkcију, аграматизам.

КРАТАК ПРЕГЛЕД ПРОУЧАВАЊА ДЕЧЈЕГ ГОВОРА

Феномен дечјег говора нема дугу историју проучавања. Право интересовање за дечји говор почиње у 18. веку, тј. са појавом Тидеманове биографске студије дечијег душевног развоја којом започиње озбиљно бележење података о говорном развоју детета. Почетком прошлог века описивање говора деце је постало мода којом су се бавили филозоф Тен, Дарвин, психолог Вунт, лингвиста Јакобсон и други. Појавом генеративно-трансформационе граматике средином 20. века, чији је зачетник Чомски (Chomsky, 1972) уводи се *нативистичка теорија* која тврди да је језичка способност урођена и независна од других способности. Под утицајем ове теорије настаје нова научна дисциплина која је названа *психолингвистика*. Чомски сматра да је дете наследно обдарено схемом граматике, па му је излагање језику средине потребно само да би усвојило посебна граматичка правила карактеристична за његов матерњи језик.

За разлику од психолингвиста, психолози Пијажеове школе не прихватају урођеност језичких схема, па тврде да језик одражава мишљење, тј. да мисао структурира језик. Суштина Пијажеове *интеракционистичке теорије* је да сазнање претходи говору и утиче на њега.

Социо-културна теорија Виготског (Виготски, 1977) разликује се од интеракционистичке тврдњом да се говор и мишљење јављају независно, али се у раном детињству повезују и стварају специфичне облике комуникације.

2.1. У српској психолингвистици проучавање процеса усвајања језика почиње шездесетих година XX века, а током седамдесетих година доживљава велики напредак у оквиру различитих истраживања Института за јужнословенске језике у Новом Саду и Института за педагошка

истраживања у Београду. Број радова из ове области није велики, али је значајан за развој ове младе дисциплине код нас.

ФАЗЕ У РАЗВОЈУ ГОВОРА

Интересовање за област усвајања језика код нас се, дакле, захуктава, а предмет и циљеви истраживања постају све разноврснији. У својим анализама научници су сагласни да говор настаје у одређено време дететовог когнитивног и физичког развоја, са одређеним редоследом појавних облика. Разноликости говорног развоја огледају се у индивидуалном обликовању гласова, граматичких форми и функција и, наравно, значења. Ипак, фазе у развоју говора исте су за све језике света и сву децу света. Чак и у случајевима поремећаја психофизичког развоја, развојни редослед остаје непромењен. Важно је напоменути да нико није предодређен да усвоји само један језик, а који ће то конкретан језик дете усвојити као свој први језик, зависи од окружења у коме расте.

Постоје две фазе у развоју матерњег говора: пре(д)лингвална и – лингвална фаза, као и прелаз од прелингвалне фазе на лингвалну.

ПРЕДЛИНГВАЛНА ФАЗА

У пре(д)лингвалној фази говор дечијег окружења делује на његове предкогнитивне функције и буди осећаје за спољни свет. Језик тада помаже детету да среди спољне утиске и да себе повеже са светом преко сопствених говорних наговештаја. Прелингвална фаза почиње првим обликом оглашавања детета, а то је плач. Убрзо по рођењу дете спонтано производи одређене гласове, међу којима доминирају вокали, због чега је и ова фаза названа **фаза вокализације**. Вокализација је појам са ширим и ужим значењем (Костић и Владисављевић, 1995:154). У ширем значењу, овај појам представља ангажованост гласних жица у говору, а у ужем подразумева феномен који се јавља у прелингвалној фази развоја говора. „У основи целокупна вокализација представља тројаку активност за развој будућег говора и језика а) развој аудитивне перцепције за говор, и за свој сопствени, како би дете разграничавало поједине гласове и стављало их под контролу сопственог слуха, б) развој скупине мишићних покрета који дају у почетку недефинисане гласове, а постепено све прецизније и сложеније, в) развој тактилно кинестетичких покрета који истовремено разграничавају начин изговора неког гласа од заједничког места друге фонеме, која се одвија на истом артикулационом простору, али под другачијим инервационим обрасцем“ (Костић и Владисављевић, 1995: 155).

Карактеристика прелингвалног периода је тзв. **гласовна експанзија**, када је производња гласова толико интензивна да већ у другом месецу

живота дете изговара више гласова него што их има у његовом матерњем језику. Гласови вокализације су тзв. **предгласови**. Када почну да улазе у састав смислених речи, постају прави гласови или фонеме. Крајем првог месеца дете производи око тридесет тих гласова, а два до три месеца касније чак и до сто двадесет. Први глас који се јавља у деџем плачу је глас "А", затим следе вокали предњег реда "Е", "И", а последњи се јављају "О" и "У". Ток развитка консонаната иде од грла ка уснама, па ће се међу првим консонантима појавити тзв. гутурали "Г", "К", "Х", а међу последњима уснени "Б", "М", "П". До краја друге године дете ће имати седамнаест правилних гласова: свих пет вокала, шест плозива (п, б, т, д, к, г), два назала (м, н), два сонантна фрикатива (в, ј), један латерал (л), један чист фрикатив (х) (Наумовић, 2000:34).

Од другог до шестог месеца, као подфаза у прелингвалној фази, појављује се **гукање (cooing)**. Сва деца на свету једнако гучу. Тада се јављају говорне конструкције *гу* или *агу* које настају без неког повода. Њима се изражавају унутрашња стања детета, пре свега задовољство.

У трећем месецу живота дете се игра варирањем висине тонова. Као резултат такве способности појављује се **брбљање (babbling)**, које се испољава у спонтаном појављивању вокала који су удружени са консонантима. Брбљање је својеврсна вежба за стицање артикулационе контроле над гласовним органима. Затим следи фаза удвајања слогова (ма, та, та).

Око шестог месеца дете почиње интензивно да имитира одрасле који га окружују и тако редукује свој гласовни репертоар. Гласовну експанзију замењује **гласовна контракција**. Она је узрок разлика у гласовима различитих народа.

Око десетог месеца беба *канонично брбља* тј. производи звукове које користи на релативно конзистентан начин у одређеном контексту. Крајем прве године дете разуме речи на основу њихове ритмичке и мелодијске структуре. Оно реагује на налог и онда када се гласовни састав промени, а очува интонација.

Гласови који се јављају у предговорној фази, без обзира на сличност са гласовима у речима, немају функцију фонеме, тј. нису носиоци значења као што су фонеме у оквиру речи. Тек после проговрања они постају гласови одређеног матерњег језика у правом смислу речи. Ови предгласови представљају само артикулациону вежбу

ЛИНГВАЛНА ФАЗА

Прелаз са пре(д)лингвалне на **лингвалну** фазу означава се појавом прве речи и то је тзв. **холо фаза**. Улазак у лингвалну фазу за децу представља велику комуникацијску промену. Говор, до тада усмераван од

одраслих према детету, почиње да се креће од детета ка одраслима и тиме дете испољава потребу за конвенционалним системом споразумевања.

Имајући виду бројност гласова, вокабулар, разноврсност граматичких облика и семантику матерњег језика, улазак у вербалну комуникацију са одраслима представља само наизглед спонтан процес. У суштини пред дететом је велики задатак да савлада говор одраслих, „слично као што се мучи са својим корацима до их не савлада“ (Костић и Владисављевић, 1995:145). Прва реч се јавља тек када дете изговара групу гласова за означавање једног објекта, бића или акције. У лингвалној фази први искази представљају вокалну манифестацију детета изречену у форми смислене речи или реченице, а која се употребљава у сврху комуникације или приликом изражавања дететових реакција у току доживљавања стварности.

До осамнаестог месеца сви дечији искази су поновљени, а затим постају самостални. Мали је број дворечних исказа. Певани и рецитовани искази, изражени кроз мелодију, испољавани су често са прескоцима речи или са изговарањем само почетних слогова. У овом периоду јавља се акцентовање речи. До друге године запажа се пораст самосталних исказа који садрже и до три речи. Проучавајући садржај дечијих исказа, утврђено је да су афирмативни искази приоритетни и заступљени са скоро 90%. Упитни искази представљају истинску дечију радозналост, а одрична форма исказа присутна је такође у говору детета веома рано, већ у првој фази проговарања, готово истовремено са упитном.

Прве речи се најчешће јављају у петнаестом месецу, што не значи да се код неке деце неће јавити и раније, а код друге и много касније (до треће године). У овом периоду констатовано је да изговор гласова варира. Речник детета је у интезивном порасту. Истовремено се шире међугласовне везе и нове фонолошке структуре речи. Разноврсна повезивања једнога гласа са другима утичу на промену фонеме, на издвајање одговарајуће фонеме и на стварање одговарајуће аудитивне представе. Све те промене утичу и на нестабилност изговора свакога гласа у већој или мањој мери, имајући у виду и моторну незрелост периферних говорних органа. Почетни проблем структурирања речи произилази из суженог опсега аудитивне перцепције. Реч се прима као глобални аудитивни утисак. Сужени опсег аудитивне перцепције огледа се у скраћивању вишесловних речи. На пример, дете дозива особу, која се зове Зоран, са „*Ане, Ане*“. Скраћивање речи јавља се као појава непосредно после проговарања.

На овом узрасту јавља се и инверзија слогова или гласова тзв. *метатеза* (*лови* уместо *воли*, *трвић* уместо *вртић*) (Наумовић, 2000:45), што је знак да дете оквирну аудитивну меморију речи још није фиксирало.

Понекад дете утиша критичан глас у медијалној позицији у речима, а то је глас који не уме добро да изговори. Такође, реч коју је управо први пут чуло, дете изговара врло често шапатом, јер је још увек несигурно у погледу изговора те речи.

Сугласнички спојеви, тзв. *кластери*, стварају се са проговарањем и пратећи су проблем у говору детета. Од 18. до 21. месеца све чешће се јављају корени будућих кластера у виду једног члана тог кластера. То је глас који дете већ користи у говору. Најчешћи кластери су: *бл, тл, тв, нк, мт, јт, дзв, тлм, нтц* и други (Костић и Владисављевић, 1997:85) У ствари, највећи проблем у почетку говорне фазе је развој кластера, па их дете често изоставља у говору. Ако дете не уме да изговори глас **р**, а има глас **л**, велики је број кластера између пловива и гласа **л**, а то је пролазног карактера и ишчезава са појавом **р**: (*плитам, унутла*) (Костић и Владисављевић, 1995:149).

Једна од карактеристика говора у овом периоду је и појава *омисије*. Омисија (lat.omissio - изостављање) је изостављање одређених елемената у говору код деце. За време развоја говора срећу се две врсте омисија:

- (1) изостављање гласова и слогова у појединим речима и
- (2) изостављање поједних речи у вишеречним исказима.

У првом случају до ове појаве долази када дете или не располаже одговарајућим гласом у свом говору или још недовољно познаје структуру речи.

У другом случају ово се дешава када дете не влада још граматиком матерњег језика, па се служи само речима конкретног значења, а прескаче апстрактније, функционалне речи као што су, на пример, прилози и предлози, односно допунске речи за диференцирање значења.

Када дете почне да склапа изразе, оно слаже речи произвољно, јер правила о редоследу речи не познаје (мада наш језик и спада у оне који дозвољавају слободнији ред речи). Кључне речи дете ставља на иницијална места. Постоји и перцептивни разлог зашто дете то чини. Дете, кад понавља исказ одраслих, често почиње од последње речи, оне која оставља најјачи и најближи аудитивни утисак. Ово је пролазна појава.

РАНИ ДЕЧИЈИ ВОКАБУЛАР

У раном говору деце прву фазу чини именовање предмета који их окружују. Зато у тој фази преовлађују именице. У двадесетом месецу дете у свом речнику има 75% именица. Развојни ред усвајања појединих категорија речи је следећи: властите именице, заједничке именице, прости везници (и, али), глаголи, предлози, заменице, придеви, апстрактне именице, бројеви, прилози. Прва реч има две функције: функцију именовања и функцију реченице (млеко може да значи само млеко, али може да значи и *Хоћу да пијем млеко* или *Дај ми млеко*) (Наумовић, 2000:54).

Речи које се срећу у раном дечијем вокабулару прво се односе на његово најближе окружење, а затим и на ширу околину. У периоду до

осамнаест месеци највећи број речи односи се на лица уже и шире породице и познаника. До друге године ситуација се мења, предмети и животиње постају доминантно интересовање детета. После друге године расте број речи везаних за активности и простор око детета, али биљке су још увек ван домена интересовања детета. Од друге до треће године социјални миље детета биће све већи и већи, али ће ипак скуп речи које се односе на предмете надрасти геометријском прогресијом број речи који се односи на лица. То је последица реалног односа у свету (на једног човека долази безброј објеката који му служе). Овде треба имати у виду да се још неке значајне области нису појавиле у дечијем речнику, као што су нпр. психичке манифестације, и друге. Дакле, редослед јављања речи до друге године детета према областима је следећи: предмети, лица, животиње, храна, простор, природне појаве, активности, биљке (Костић и Владисављевић, 1995:46).

После појаве прве речи, почетком друге године живота, дечиј речник почиње доста прогресивно да се развија. У току друге године просечан речник детета има око 37 речи, а код говорно развијеније деце тај број може прелазити и 120, док код деце са слабије развијеним говором је и испод 10 (Костић и Владисављевић, 1995:52).

Треба надаље размотрити усвајање падежног система, затим глаголских времена и допунских речи у српском језику. Биће представљена и појава неологизама, као и појава и развој реченице.

Развој падежа (Јоцић, 2002) испољава се најинтезивније између осамнестог и двадесет четвртог месеца живота. Пред крај овог периода долази до њихове стабилизације. У прилог томе иде чињеница да дете у овом периоду врло ретко погрешно изговара падеже. Треба имати у виду да се значајно више јавља једнина у односу на множину. Унутар једнине доминира номинатив, који се користи у говору на правилан начин, али је често и свођење других падежа на номинатив једнине. Карактеристично је да су прва усвојена значења падежа везана за односе локације, затим однос агенс-акција, акција-објекат, агенс-објекат и поседовање. Изостају падежна значења времена, квалификације, квантификације, подређености и адвербијалне употребе.

Падежни систем се лакше усваја у односу на друге елементе говора, као што је нпр. усвајање глаголског система и непромењивих речи.

Глаголски систем је компликованији због времена, пре свега зато што су дечија искуства у тој сфери сиромашна, а и граматичка форма глагола је знатно сложенија. Наиме, употреба глагола почиње са садашњим временом у периоду проговарања. Од двословног глагола дете изговара само први слог, а тај глагол је увек у трећем лицу једнине. Истовремено се испољава супституција 3. лица једнине уместо 1. и јавља се скраћени облик 3. лица једнине помоћног глагола *јесам*. Око 20. месеца живота почиње да се употребљава множина за 1. и 3. лице. Садашње време, очигледно, задржава

дуго супституцију првог лица једнине трећим, тако да појава заменице *ја* представља највећи скок за дете. Заменица *ја* се јавља крајем друге и почетком треће године, дакле дете дуго користи своје име, што значи да се још није издвојило из средине као посебна особа.

Допунске речи у дечијем говору (предлози, прилози, речце и друге непроменљиве речи) имају двојаку функцију:

- (1) да дете упознају са просторном стварношћу у којој се налази сав постојећи свет, па и оно само,
- (2) да дете упознају са временом егзистенције свега живог и неживог, са њиховим особинама, променљивим појавама у природи.

Дакле, допунске речи својим значењем успостављају у највећој мери просторне или временске односе. Оне имају једноставну структуру, једносложне су, двосложне, ређе тросложне и вишесложне. Врло су значајне јер је „дејство допунских речи семантичко-ментално-језичке природе“ (Костић и Владисављевић, 1995:101).

Правилна употреба допунских речи за простор је знатно доминантнија у односу на неправилну у говору детета. Са осамнаест месеци беба први пут користи допунске речи за време (нпр. *сада, сутра, после*). Треба овде напоменути да између нормалног и патолошког језичког развоја постоје разлике и у вези са овим речима. Наиме, допунским речима, које амерички лингвисти зову *функтори*, дуго времена није придаван посебан значај. Данас се функторима придаје велики значај јер они служе, између осталог, за одређивање степена *дисфазије* (неразвијеност говорних структура) у говору. Дисфазична деца ретко користе ове речи у свом говору и то представља тежак рехабилитациони проблем (Код патолошког говора нема допунских речи, али нема ни падежних нити глаголских наставака. Именице се употребљавају у номинативу, а глаголи у 3. лицу једнине, тежак је прелазак на 1. лице, придеви су обично у женском роду).

Проблем усвајања допунских речи није у њиховом изговору, већ у схватању њихове функције.

Предлози *у, на, за и код* први се усвајају у српском језику. Фреквенца предлога у језику одраслих добар је предиктор редоследа појављивања и фреквенце предлога код деце.

Предлози *пред* и *под* могу се третирати као јединствена група предлога. Усвајање ова два предлога иде постепено, њихово разумевање практично почиње тек у 4. години, а потпуно овладавање није достигнуто ни у 6. години.

На узрасту до треће године деца овладавају правилима детерминисања глагола прилогом и правилима дистрибуције прилога у исказу. Разлика у усвајању појединих прилога је била понекад и по неколико месеци, али је редослед усвајања био једнак за сву децу. Рано се

усвајају и високо су фреквентни деиктични прилози, нарочито за место и начин. До треће године није заступљена већина прилога са обележјем негације и неодређености или је њихова употреба стереотипизирана и ретка (Ово су резултати истраживања који су изнети у раду Васића (1981). Циљ истраживања био је да се опише усвајање прилошког система српског језика – карактеристике употребе, време усвајања и учесталост прилога. Материјал је прикупљан лонгитудиналним снимањем спонтаних исказа десеторо деце узроста 3 године).

Међу првим речима налази се велики број **неологизама**, лексичких и морфофонемских. Лексички неологизми су речи које не постоје у речнику одраслих, то су измишљене речи настале довођењем у везу предмета и онога чему тај предмет служи. Дете ове речи ствара спонтано (нпр. *мазелин* – оно чиме се маже; *лизик* – оно што се лиже) (Наумовић, 2000:50). Када дете одрасте, потреба за измишљањем нових речи престаје. Морфофонемски неологизми су неологизми само условно, а у ствари ту спадају граматички облици једнине и множине, падежи и наставци, итд. Дете често користи језичку аналогију типа: пас – пасови, ђак – ђакови, операла (опрала), људ (човек). Ова врста неологизама показује нешто врло значајно, а то је начин на који дете учи граматику матерњег језика. Да ли стварно учи, усваја или примењује? (Костић и Владисављевић (1995:152) сматрају да учење није адекватан израз за сложену функцију настајања језика и говора код деце, јер би то значило да неко свесно подучава бебе и малу децу да проговоре, што није случај ни када је у питању околина која утиче својим говором на дете нити када се говорно догађање посматра са стране детете. Мало дете још не зна да учи јер учење захтева вољну активност. Дете за то није ни физиолошки ни сазнајно спремно. Такво учење би представљало процес вољног упамћивања говора, а такве намере дете још не поседује).

Први пут кад се сретне са неким новим обликом, дете га усваја од старијих, чак и кад му функција тог облика није сасвим јасна, чак и кад не зна где и када се све може употребити. У сваком случају, примена пролази кроз испробавања, уз мање погрешке. Овде се ради о усвајању говора које представља природан процес у језичком развоју детета који се спонтано одвија под утицајем његовог окружења. Усваја се супрасегментна структура говора која представља основну физичку страну говора, па затим гласовни систем, значење и граматичке карактеристике матерњег језика. Дете је мотивисано да усвоји говор јер оно схвата да му он може користити за задовољење потреба и за комуникацију са другима.

Појаву и развој реченице Филип Малрије (Малрије, 1981: 201-218) повезује са изменом дечјег односа према предметима и особама, па и према самом себи. Исти научник, који се бавио психолошким аспектима формирања реченице, у периоду од осамнаест месеци до треће године у развоју говора уочава неколико фаза.

У првој фази се појављују прве речи; друга фаза одликује се појавом реченице коју чине две речи, глагол и именица: *Види кока, Дај воду*, док се у трећој фази јављају се правилне структуре реченица, типа субјекат, предикат, објекат: *Никола хоће играчке. Тата свира гитару*.

Са четири године дете почиње да говори потпуним реченицама које имају 6 до 8 речи. Тада почиње и употреба будућег времена. Основни развој говора се завршава са петом годином. Тада је говор већ довољно разумљив, граматички исправан. Дете познаје око 15 000 речи, а у просеку дневно усваја и до 9 нових речи.

Размевање реченице битно зависи од разумевања предлога, а оно се достиже поступно, чак и после 6. године. Морфолошка промена именице уз константан предлог не утиче на разумевање реченице, осим ако није везано и за промену у релацији која се исказује.

ФУНКЦИЈЕ ДЕЧЈЕГ ГОВОРА

Постоје три основне функције дечјег говора:

- (1) сигнификативна (означавајућа);
- (2) комуникативна (објективна);
- (3) егоцентрична (приватна).

Сигнификативна функција односи се на развој дечјег речника и способности да се ствари означавају речима. Ова функција подразумева и схватање изражајних могућности говора. Дете у одговарајућем тренутку треба да пронађе праву реч којом ће означити неки појам.

Комуникативна функција (lat. *Communicatio* - саопштавање, саопштење, веза) основна је функција језика. Зове се и објективна функција. Она подразумева саопштавање и причање, обавештавање, затим испољавање осећања и саопштавање нових открића, сазнања, итд. Смисао вербалне комуникације налази се у саопштавању властитог става или мишљења чиме се може утицати на мишљење и ставове других. Комуникација говором, као и језик, представља *differentiu specifiци* људског рода.

Егоцентрична функција говора назива и субјективан говор, њиме дете изражава ток својих мисли. Ова функција је видно присутна код детета које има 3 или 4 године. Гласни говор подстиче дете да се концентрише на одређену намеру, то је нека врста преслишавања и подстицаја које дете даје само себи када жели нешто да уради. Виготски у томе види урастање спољашњих граматичких и синтаксичких операција у унутрашње подручје говора и мишљења у развоју. Са 6 година ова функција се скоро и не јавља и тад доминира комуникативна функција.

Око треће године дете открива да неке гласове не изговара како треба или их уопште не употребљава у говору. Тада наступа *аутокорекција* (Костић и Владисављевић, 1995:140) изговора после овладавања основним

језичким структурама. Она треба да буде безболна, лака и брза, без интервенција са стране, без притисака. Усавршавање говора треба да се одвија у складу са неурофизиолошким и лингвистичким развојем детета. Постоје два облика аутокорекције: спонтана и вољна. Спонтана се одвија несвесно, а вољна свесно са појачаним ослушкивањем туђег правилног изговора гласова. Аутокорекција је ређа и спорија код деце са проблемима у говорном развоју.

У нормалном синтаксичком развоју могу се спорадично појавити следећи типови *неграматичности*: неодговарајући везник у зависним клаузама, неконгруентна форма граматичке категорије броја, непостојање предиката, неодговарајући ред речи, неодговарајући падежни облик, непостојање рефлексивне партикуле, неконгруентна форма граматичке категорије лица, непостојање предлога у предлошко-падежној конструкцији и непостојање везника у зависним клаузама. Ови типови неграматичности су одраз нивоа синтаксичког развоја, али не и развојне патологије.

Синтаксу детета са развојном дисфазом карактерише удружено и систематско појављивање следећих типова *аграматизма*: неодговарајући падежни облик, непостојање глаголске копуле у именском и прилошком предикату, непостојање предлога у предлошко-падежној конструкцији, непостојање помоћног глагола у сложеним глаголским облицима, непостојање рефлексивне партикуле и неконгруентна форма граматичке категорије рода. Могу им се придружити и неки други аграматизми (Овде су приказани резултати истраживања које је представљено у раду Кашић и Бороте (2003). Циљ рада је да се установе, дефинишу, рангирају и класификују типови *неграматичности* и *аграматизма* у нормалном и патолошком језичком развоју. *Неграматичност* се дефинише у раду као низ језичких елемената који су комбиновани на начин који крши правила граматичког система датог језика, а *аграматизам* као непостојање или губитак језичке способности да се реченица препозна и продукује према дескриптивним правилима матерњег језика).

ЗАКЉУЧАК

Усвајање матерњег језика садржи следеће факторе, представљене у овом раду:

- (1) развој разумевања емоционално-интелектуалног значења језичких елемената и језика у целини,
- (2) развој гласова од недиференциране вокализације до фонемског система,
- (3) развој структуре речи од наговештаја до правилне форме,
- (4) развој морфофонемских значења граматике и синтаксе.

Наведени елементи синергично делују и стварају језички систем, како је у раду и приказано. Дакле, све наведене структуре су међузависне и делују у интеракцији у говорном развоју код деце.

У раду су презентовани и резултати истраживања преузети из одабраних студија које су у вези са усвајањем српског језика као матерњег, а спадају у област развојне психолингвистике. Може се закључити да следећи аспекти говорног развоја још увек нису довољно истражени: проблематика фонолошког развоја, усвајање глагола, развој сложенијих синтаксичких структура. Велики број радова бави се усвајањем именичке морфологије, усвајањем предлошког система и прилога српског језика, док је лексичко-семантички развој деце највише истраживан, првенствено ради израде асоцијативних и фреквенцијских речника дечије лексике.

ЛИТЕРАТУРА

Васић, В. (1981). О усвајању прилога на раном узрасту. *Прилози проучавању језика*, 17, 39-101.

Виготски, Л. (1977). *Мишљење и говор*. Београд: Нолит.

Јоцић, М. (2002). Усвајање и развој падежног система српског језика. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 45(1-2), 231-244.

Кашић, З., и Борота, В. (2003). Неграматичност и аграматизам у активном синтаксичком развоју. *Српски језик*, 8(1-2), 439-455.

Костић, Ђ., и Владисављевић, С. (1995). *Говор и језик детета у развоју*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Костић, Ђ., и Владисављевић, С. (1997). *Говор и језик, језик и говор*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Малрије, Ф. (1981). *Психолошки аспекти формирања реченице код детета*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Наумовић, М. (2000). *Методика развоја говора*. Пирот: Виша школа за образовање васпитача.

Chomsky, N. (1972). *Studies on Semantics in Generative Grammar*. The Hague: Mouton.

Чабаркапа, Н., Вуковић, М., Костић, М., и Пунишић, С. (2003). Однос развијености артикулације и нивоа лексикона код деце. *Говор и језик*, 112-117.

THE ACQUIRING SERBIAN LANGUAGE AS A NATIVE LANGUAGE

*Milica M. Radulović*²

Summary: This paper presents the process of acquiring Serbian language as a native language, from birth to pre-school age. The paper is based on the assertion that the same language development stages apply to all languages of the world and to all children of the world, and that there are two stages in speech development: pre-lingual and lingual. The pre-lingual stage is dominated by vocals. Hence, this stage is termed vocalisation stage. The transition from the pre-lingual to the lingual stage is marked by the occurrence of the first word, and this is so-called holophrastic stage. In the lingual stage the first utterances represent a vocal manifestation of a child expressed in the form of a meaningful word used for the purposes of communication or for the purposes of expressing a child's reactions to his/her experience of reality. The paper presents the development order in the course of acquiring certain word categories, as well as phenomena which accompany speech development (omission, metathesis, adopting clusters). The author also discusses the manner of acquiring the case and verbal systems. Likewise, the paper deals with lexical and morphophonemic neologisms, which children produce spontaneously. The study of neologisms indicates something extremely important, and that is the manner in which a child acquires the grammar of his/her native language. The paper also emphasises the most significant language functions: *significative (signifying), communicative (objective) and egocentric (private)*.

Keywords: language functions, child, lingual stage, pre-lingual stage, language acquisition, language, grammar.

Примљен: 25.05.2017.

Прихваћен: 06.07.2017

---

²milica.rad79@gmail.com, College of Professional Studies for Pre-school Teachers, Pirot